

Nazismens iskolde spor

Af Jørgen-Richard Lund

Mag.art. Inge Kleivan har i »Grønland« nr. (1-1996) givet en interessant og medlevende skildring af stumfilmen »Das Eskimobaby« (1916).

Asta Nielsen-filmen var jo en tidlig »Grønlands«-film, men da langt fra den første. Faktisk startede dansk film med »Kørsel med grønlandske hunde«. Den var dog optaget i Fælledparken med en dansk kolonibestyrer fra Grønland i »hovedrollen«. (Nr. 1 – Peter Elfelt – 1896/97 – Marguerite Engberg: »Registrant over dansk film 1896-1914« – Institut for Filmvidenskab 1977).

M.h.t. manuskriptforfatteren Loius Levy var han næppe helt uvidende om grønlandske forhold; sammen med ekspeditionslederen Mylius-Erichsen havde han tidligere udgivet tidsskriftet »Ungt Blod«.

Måske skyldes filmens form og indhold mere et sammenspil mellem vor danske stjerne, publikumshensyn og den politik, som lagdes i Ludendorff-årene; generalen samlede den tyske filmvirksomhed under UFA.

Engelsk mistanke

Efterdønninger af militærpolitisk interesse for Grønland står jo stadig på danske massemediers program.

Men interessen er altså gammel og med British Museums april-udstilling »Arctic Images« (1996) blev emnet yderligere aktualiseret.

Under tilrettelæggelsen stødte dr. Henrietta Lidchi på materiale i USA – bl. a. Peter Freuchens »The Vagrant Viking« – som mere end antyder den tyske efterretningstjenestes forbindelse med filmoptagelser i Grønland.

Interesse i Berlin

Således vakte Knud Rasmussens filmoptagelser 1923-24 interesse i Berlin, hvor den tyske filmproducer Lothar Stark via den i København virkende direktør Arthur Gregory ønskede at erhverve licensrettighederne.

Den 8. marts 1926 skriver Stark: Herr Rasmussen müsste also unbedingt auf 1-2 Tage nach Berlin kommen.« (Knud Rasmussens korrespondance – Hundested Bibliotek).

Redaktør Jørgen-Richard Lund. Leder af Søværnets Filmtjeneste 1949-61, kontrolmester ved Hjemmeværnets Filmafdeling 1974-79 og siden 1989 medlem af Søværnets Filmudvalg, herunder redaktør af kataloget »Maritime Film« 1990-1994.

Lothar Stark stod samme år bag Helmut Lorenz-filmen »Die versunkene Flotte«/»Die Schlacht an Skagerrak«, hvor »die Sieger als Bösewichte denunziert wurde«. (Francis Courtade og Pierre Cadars »Geschichte des Films im Dritten Reich«, Carl Hanser Verlag, München und Wien 1975).

Ikke let at være dansk

I 1930 producerede Skandinavisk Talefilm/Norrøna Film »Eskimo«/»Der weisse Gott«.

Den norskfødte tyske skuespiller Aud Richter var produktionschef, medens »Fædrelandet's« senere redaktør Helge Bangsted stod for manuskriptet m.v. og George Schnéevoigt var instruktør.

Det lykkedes altså for en tysk produktionschef, hvad der ikke lykkedes for det danske filmselskab »Palladium« 2 år tidligere.

Dengang forlangte Østgrønlandsk Fangst Kompagni »25% af filmens udlejningssum eller i det hele taget 25% af enhver værdi, der bringes ud af filmen under alle former« (»I kamp med elementerne« – skrivelse af 27. februar 1928).

Det er åbenbart lettere at være tysker.

Gammel efterretningsmand

Dr. Arnold Fanck leverede i 1926 ideen til UFA filmen »Milak, der Grönlandsjäger« og i 1932 ligeledes ideen til »Nordpol – Ahoi!«, medens han samme år selv stod for »SOS Eisberg«.

Ved filmen, som blev optaget under Knud Rasmussens protektion og medvirken stod den tyske militærflyver Ernst Udet for luftoptagelserne og den kvindelige hovedrolle bestredes af Leni Riefen-

stahl. (»SOS Eisberg – Mit Dr. Fanck und Ernst Udet in Grönland«, Verlag F. Bruckmann AFG, München 1933).

Leni Riefenstahl, som i 1924 debuterede i de romerske bade i den senere som nazi-apostel kendte dr. Nicholas Kaufmanns »Wege zu Kraft und Schönheit«, var allerede på dette tidspunkt nært tilknyttet der Führer. (Dr. Werner Maser »Hitler« – Futura 1974).

For interesserede, som hidtil alene har anset instruktøren for en dygtig geolog og filmmand, kan det måske være af værdi at vide, at han allerede under 1. verdenskrig »dient in einer Fälschungsabteilung der deutschen Nachrichtendienstes im Grossen Generalstab in Berlin«. (Cinegraph).

»Dansk« indsats

Året efter »SOS Eisberg« kunne »Palladium« så – som fransk produktionsselskab! – optage »Palos Brudfærd« med Knud Rasmussen som ekspeditionsleder og tyskeren dr. Friedeich Dalsheim som instruktør.

Dr. Dalsheim havde tidligere stået for »Bali, dæmonernes ø«; sammen med den tysk-danske forsker baron Victor von Plessen og komponisten Wolfgang Zeller, (»Screen Series GERMANY« – Zwemmer/London & Barnes/New York – 1970: »one of the most important composers for nazi films«, bl. a. »Jud Süss«).

Under optagelserne benyttede Dalsheim dr. Fancks medarbejdere: Grönlands-eksperten Emmy Langberg og fotografen Walter Traut.

Uundværlige tyskere

Også i 1938 lykkedes det tyskerne at

Lothar Stark, Arthur Gregory og Knud Rasmussen.

komme med på en yderst interessant filmekspedition; dr. Lauge Kochs togt til det nordøstlige Grønland/Pearyland. Det var formålet at overflyve og udforske det dengang endnu ukendte indre af Pearyland og samtidig få klarhed over de formodede Fata Morgana-øers eksistens.

I ekspeditionen, som delvis finansieredes af den danske stat, deltog den tyske flyver Meyer og den tyske flyvemekaniker Preushoff; måske uddannede på »filmskolen« i Hildesheim, hvor oberstløjtnant Schimpf samme år holdt foredrag om »Der Film im Dienste der

deutschen Luftwaffe« (klip fra Gregorys arkiv).

Misbrug af kontakter?

Man skal nok dybt ned i tyske militærarkiver for at finde direkte beviser på den tyske spionage, Peter Freuchen antyder i »The Vagrant Viking«, men det er åbentbart, at alle kontakter er blevet udnyttet.

Lothar Stark, der var jøde forsøgte sig så sent som i juli 1938 med et forslag om en »deutsch-skandinavischer Gemeinschaftsproduktion«: »Die Produktionsleitung müsste in der Hand der deutschen Gruppe Liegen!« (Gregorys arkiv).

Stark arbejdede nok under indtryk af sønnernes ophold i KZ-lejr, hvorfra de løskøbtes af Arthur Gregory.

Gregory havde allerede i 1934 stiftet De Danske Filmstudier i samarbejde med den socialdemokratiske redaktør Karl A. Andersen – broder til forsvarsminister Alsing Andersen – og hans ven, den socialdemokratiske partifilminstruktør Birger von Cotta Schönberg.

Under besættelsen afsløredes Cotta Schönberg endeligt som nazist og stikker (modstandsbladet »Tidens Tegn« 34/45).

Arthur Gregory begik i 1938 selvmord (Jfr. »Biografbladet«; Veronalforgiftning).

Quisling spøger!

M.h.t. »Eskimo« og George Schnéevoigt, som også nævnes i mag.art. Inge Kleivans artikel, så var barneskuespilleren Fridjof Kaulbach søn af instruktørens kone Lilly von Kaulbach. Hans gudfar var Fridtjof Nansen, hvis sekretær under hjælpearbejdet i Sovjetunionen var kaptajn Vidkun Quisling.

Og kaptajn Quisling var forsvarsminister i netop de år, hvor tyskerne forstærkede deres indsats, og hvor Norge besatte dele af Grønland og tiltog sig politimyndigheden.

De spandt et net

Efter Hitlers magtovertagelse sad grønlandsflyveren Wolfgang von Gronmau som en af topcheferne i det tyske luftfartsministerium og Ernst Udet var flyvergeneral.

Den senere Führer Klaus Dönitz var nået langt i Hitlers gunst og arbejdede på bogen »Die U-Bootswaffe«, medens admiral Canaris sad sikkert på Abwehr.

Begge havde været dybt involveret i kommandør Lohmann-skandalen i 1927, som i 1929 kostede Reichwehrminister Gehlen hans post.

Den tyske efterretningstjeneste havde investeret millioner af Mark i propagandafilmselskabet »Phoebus«. »Phoebus« var meget betegnende navnet på tyskernes første vellykkede skibssabotage under 1. verdenskrig (von Rintelen »The Dark Invader«, Peter Padfield »Dönitz the last Führer«, Heinrich Fraenkel »Unsterblicher Film« og dr. Gert Buchheit »Der deutsche Geheimdienst«).

Først 2 år inden besættelsen kunne H.M. Lunding arrestere orlogskaptajn Pflug-Hartung; Canaris ven og kollega fra Kapp-kuppet i 1920 havde siden specielt interesseret sig for Grønland og Island.

Ved anholdelsen var han chef for det tyske kyst-meldenet, som dækkede Danmark (oberst H.M. Lunding »stemplet FORTROLIGT«, Gyldendal 1970).